

ВЛАСНІСТЬ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КАТЕГОРІЯ

Я. С. ГРОМОВИЙ, аспірант

кафедри теорії та історії держави і права

(науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент В.О. Качур)

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: yarko.gromovij@gmail.com

Анотація. Актуальність статті зумовлюється тим, що ставлення до власності не є статичним, людина, спираючись на послідовність еволюційних процесів, намагається по-новому аналізувати таку категорію, як «власність». Саме тому розгляд категорії «власність» у всьому її різноманітті є на сьогодні актуальним. При цьому продуктивним буде розгляд власності не тільки як юридичної категорії з використанням історичного підходу, а і її дослідження з інших ракурсів, адже саме власність, у першу чергу, досліджувалася філософами та економістами.

У результаті дослідження отримані наступні висновки: по-перше, загальний розвиток нашого суспільства (в загальнолюдському масштабі) пов'язаний із власністю, всі зміни в соціально-економічному житті людини та суспільства безпосередньо залежать від змін у власності. Сучасний етап розвитку суспільства, заснований на капіталістичній системі, лише підтверджує дану тезу, оскільки його фундаментом є «три кити», одним із яких є приватна власність; по-друге, власність є єдністю філософських, правових та економічних аспектів. Будь-яке дослідження категорії «власність», в межах якої дисципліни воно б не здійснювалася, має враховувати даний факт, і лише в цьому випадку дослідження буде повним і науково обґрунтованим; по-третє, з філософської точки зору власність, як ознака, оголошується природженою, даною від природи, притаманною будь-якій людині. Власність формулюється як приналежність відповідного об'єкта тій чи іншій особі; по-четверте, з юридичної точки зору власність як категорія виражає права кого-небудь на будь-які майнові відносини, виражені тріадою правомочностей: володіння, користування і розпорядження; по-п'яте, з економічної точки зору власність як категорія виражає відношення різних власників між собою, а також власників та безпосередніх виробників благ; по-шосте, із соціальної точки зору власність як категорія виражає зв'язок особистості та суспільства, формує у людини почуття власності відносно об'єктів матеріального світу, незалежно від їх суб'єктної приналежності.

Ключові слова: власність, відносини власності, філософська категорія власності, юридична категорія власності, економічна категорія власності, соціальна категорія власності

Актуальність.

Власність є однією з найважливіших міждисциплінарних категорій, оскільки володіє, по суті, набором унікальних і багатопланових характеристик. Займаючи центральне становище у відносинах між людьми, будучи сполучною ланкою економічних, політичних і правових відносин, власність завжди привертала увагу представників різних наукових течій. З плином часу інтерес до власності не згасає, а навпаки, лише посилюється, на що виразно вказує величезна кількість дисертацій, монографій, наукових статей, які щороку з'являються в «науковому полі».

Сучасне суспільство, з його радикальними змінами структури суспільного виробництва, ознаменувалося змінами у відносинах власності. Ставлення до власності не є статичним, людина, спираючись на послідовність еволюційних процесів, намагається по-новому аналізувати таку категорію, як «власність». Саме тому розгляд категорії «власність» у всьому її різноманітті є на сьогодні актуальним. При цьому продуктивним, на наш погляд, буде розгляд власності не тільки як юридичної категорії з використанням історичного підходу, а і її дослідження з інших ракурсів, адже саме власність, у першу чергу, досліджувалася філософами та економістами.

Мета дослідження полягає у підтвердженні «статусу» власності як міждисциплінарної категорії завдяки розширенню поля дослідження.

Результати.

Починаючи наше дослідження, у першу чергу, слід підкреслити, що «власність»¹, як об'єкт дослідження почали розглядати філософи античної Греції. Осмислення феномена «власність» в античній філософії здійснювалося в контексті міфологеми про золотий вік, найбільш ранній опис якого зустрічається в поемі «Роботи і дні» Гесіода. Подальшу теоретичну розробку ідея власності отримала у вченні Платона, де її висвітлення здійснювалося під кутом платонівських поглядів на політико-правову організацію суспільства. Уявлення мислителя про ідеальний державний устрій зумовили і його ставлення до феномену «власність». Ранньоантичні філософи, в цілому, негативно ставилися до феномену власності, звинувачуючи її в тому, що зосередження і бажання накопичити багатства людьми руйнують суспільство з середини. Наприклад, Платон надихався у своїх наукових дослідженнях досвідом Спарти, яка не допускала у себе зосередження багатств в руках верхівки обраних. Він же і був першим, хто описав саму ідею соціалізму, яка згодом дуже вплинула на розвиток людства.

Платонівське бачення ідеального суспільства оскаржив Арістотель, учень Платона. Він поділяв думку свого вчителя, що крайня нерівність у розподілі багатства веде до суспільних чвар. Але інститут власності він вважав незламним, таким, який має позитивну силу. Арістотель зазначив, що держава повинна мати власність, але

¹ У доіндустріальному суспільстві категорія «власність» як така взагалі не згадувалася, зазвичай використовувалися інші значення. Так, наприклад, Арістотель говорить про майно і про володіння їм описуючи сутність власності [1, с. 171]

сама власність зовсім не становить частини держави [2, с. 603]. Допускаючи існування в державі приватної власності, він наголосив на тому, що власність повинна бути загальною лише у відносному сенсі, в абсолютному ж сенсі вона повинна бути приватною. Арістотель у своєму аналізі за допомогою власності повертається до суті речі, її використання за призначенням. Він підкреслює важливість користування. Власність сприймається Арістотелем як продовження людини.

Різні точки зору афінських філософів стосовно власності викликали на наступні 2500 років безперервні суперечки між етичним ідеалізмом та утилітаристським реалізмом. Протягом усієї історії західної думки автори, які описували власність, загалом приєднувалися або до Платона, або до Арістотеля, підкреслюючи або потенційні блага скасування приватної власності, або відчутні вигоди від її визнання [12, с. 58].

Відзначимо, що суто «в руслі» філософії дослідження власності перебували до тих пір, поки греки, а після них – римляни, не почали розширювати свої території, утворюючи перші в світі Імперії. Римські юристи змушені були шукати філософські обґрунтування законів, оскільки (як і у випадку з македонцями, чиї володіння вийшли за межі міста-держави і стали спочатку національною державою, а потім імперією) римляни зіткнулися з величезним різноманіттям правових норм та процедур, які відрізнялися як від римських, так і одна від одної. І якщо греки на захоплених територіях поширювали своє розуміння законів, то римляни намагалися знайти точки «стикання» з підкореними народами, створюючи нові відносини або змінюючи підхід до старих. Римляни прийшли до виснов-

ку, що суттєвою складовою природного права є рівність людей, особливо рівність перед законом, і принцип прав людини, включаючи права власності, що виникли раніше держави і, отже, є незалежними від неї. Півтори тисячі років потому даним уявленням судилося утворити філософську основу західної демократії.

Значний внесок у розробку проблеми сутності власності внесений філософами XVII і XVIII століття. Була розвинена нова форма нормативної свідомості – обґрунтування поняття приватної власності як необхідної передумови розподільчої справедливості, звідки виникає концепція природного права: три основних природжених права особистості, які індивіди визнають одне за одним у «природному стані», і які гарантуються самою державою: це право на життя, свободу і власність. Наприклад, Т. Гоббс стверджував, що суспільство і держава визнають особистість в останніх витоках її свободи і незалежності через власність. Це одна з основних максим нової ранньобуржуазної правосвідомості: держава або верховний правитель охороняє приватну власність людини, не маючи на цю власність ніякого права [8, с. 260]. Власність для Т. Гоббса є первинною, її ж носій людина – вторинна.

За І. Кантом, якщо існує щось, чим людина фізично може користуватися – це предмет її волевиявлення. При цьому ступінь узгодження особистого волевиявлення однієї людини зі свободою іншої особи є центральним питанням форми правових відносин власності. І. Кант за основу свавілля узяв формальні закони користування, згідно з якими не може існувати ніякої заборони користуватися цим предметом, інакше це було б порушенням зов-

нішньої свободи. З точки зору І. Канта, сам факт володіння ще не є достатнім для визнання права на таке володіння, оскільки правову підставу людина може отримати лише за допомогою колективної волі всіх людей [11]. Обґрунтування володіння з фізичної та правової сторін є досягненням філософа у сфері філософії права. Таким чином, зміст власності, згідно з поглядами І. Канта, полягає у наявності прав та можливості розпорядження.

І.Г. Фіхте, аналізуючи трактування І. Кантом свавілля, визначав його як межі поширення свободи людини, від яких залежать права власності людини на будь-яку річ. Виходячи з даних висловлювань, можна прийти до виявлення сутності власності, що виражається у свободі людини, де свобода є наслідком володіння річчю. Завдяки власності людина більш незалежна матеріально, вільна від будь-яких проблем, пов'язаних з відсутністю власності.

Таким чином, власність як філософська категорія є квінтесенцією ідеї «природного права». Згідно даної теорії, реалізованої на практиці римлянами та висунутої у якості теорії філософами XVII–XVIII ст., власність, як ознака, оголошується природженою, даною від природи, притаманною будь-якій людині. Власність формулювалася як приналежність відповідного об'єкта тій чи іншій особі.

Досліджуючи власність як філософську категорію, не можна не згадати ставлення до неї Гегеля. Філософ розглядав людину як особистість лише в нерозривному зв'язку з належною їй власністю. Власність кожної людини – це передумова її волі, правоздатності, які формують феномен особистості. Лише у власності особа виступає як розум [7, с. 100]. Слід за-

значити, що в подальшому, особливо за часів існування СРСР, вчення Гегеля про власність визнавалося «небажаним», оскільки в ньому виразно проступає матеріалізм, у розумінні права власності, наповнений моральними засадами. Саме права, що закріплюють свободу людини на базі власності, Гегель називав свяциною на землі, яка повинна бути непорушною.

У XIX–XX ст. філософи з «подвійною енергією» взялися за вивчення власності. Багато вчених просто пов'язували власність із моральним ставленням до дійсності. Наприклад, В.С. Соловйов зазначав, що основи власності базуються в сутності людської особистості: вже у змісті внутрішнього, психічного досвіду ми розрізняємо себе від свого – усі наші думки, почуття і бажання ми відокремлюємо як свої від того, кому вони належать, тобто від себе, як мислячої особистості, яка може відчувати, бажати [21, с. 313]. В.С. Соловйов вважав, що підстави власності потрібно шукати в світі ідеальному, в сфері моральності: власність виявляє моральний зв'язок поколінь.

М.О. Бердяєв розглядав власність у духовному плані. Для нього власність є началом духовним, а не матеріальним, у ній міститься певний моральний сенс, що розкривається у взаєминах із навколишнім світом. Людина, заповідаючи свою власність близьким людям, тим самим висловлює своє духовне ставлення до них і долає емпіричні перепони свого життя. Однак відносини власності мають суперечливу природу, і в разі зловживання власністю роблять людину рабом примарних благ [6, с. 246]. У С.Л. Франка, який розкриває проблему власності в аспекті єдності людини і навколишнього світу, приватна

власність є продовженням зовнішньої тілесності тіла людини, оскільки остання реалізує себе і через навколишній предметний світ. Філософ, розкриваючи взаємини якісної та кількісної сторін власності, приділяє увагу її державно-правовому аспекту. Так, будучи необмеженою за своїм якісним змістом, тобто можливістю повного і вільного володіння, приватна власність не є безмежною в кількісному відношенні. Останнє обмежено інтересами соціального цілого, завданнями найбільш плідної співпраці; держава має право і обов'язок його регулювати, об'єктивне право нормує його і може певним чином обмежувати його та накладати на власника певні обов'язки [24, с. 143]. Таким чином, починає домінувати розуміння того, що виникнення власності (як відносин та інституту) багато в чому обумовлено не лише об'єктивним розвитком матеріального виробництва, але й суб'єктивними, особистісними чинниками.

Відзначимо, що починаючи з моменту зародження Римської республіки власність стає об'єктом дослідження юриспруденції, у першу чергу, права міжнародного. Згодом відбулося злиття розуміння власності як категорії міжнародного та природного права.

Власність як юридична категорія, перш за все, проявляється у правовій категорії «право власності». Будучи за своїм змістом міжгалузевим юридичним феноменом, право власності, проте, найбільш активно функціонує в цивільно-правових відносинах, і, відповідно, найбільш повно вивчено в науці цивільного права [22]. Ю.К. Толстой дає наступне визначення: власність – це відношення особи до належної їй речі як до своєї, яке ви-

ражається у володінні, користуванні та розпорядженні нею, а також в усуненні втручання всіх третіх осіб у ту сферу господарського панування, на яку поширюється влада власника [9, с. 405]. Дане визначення відображає традиційне трактування, в рамках якого право власності слід розглядати як суму юридичних повноважень щодо володіння, користування та розпорядження майном. До такого юридичного розуміння власності дійшли ще римські юристи, які під власністю розуміли можливість користуватися, розпоряджатися і володіти речами на свій розсуд.

З точки зору юриспруденції, поняття «власність» завжди мало на увазі права будь-кого на будь-які майнові відносини, виражені тріадою правомочностей: «володіння, користування і розпорядження». Дані правомочності знайшли своє відображення в історії юриспруденції (законодавства різних історичних епох) й існують нині у законодавчих актах «континентального права»: володіння; безпосереднє використання; управління; отримання доходу; право на капітальну вартість об'єкта; право на захист власності; безстроковість; право передачі у спадок; відшкодування збитку; використання зі збитком для інших суб'єктів права; «залишкові права» [29, с. 31–32]. Аналізуючи позицію юристів стосовно даної проблеми, О.А. Сергєєв зазначає, що поділ права власності на окремі правомочності дозволяє комбінувати їх будь-яким чином (свідченням чого є значна кількість варіантів). Але за кількісним набором правомочностей не простежуються якісних параметрів власності, які характеризують економічну владу одних та економічну залежність інших суб'єктів відносин власності. У

праві власності лише відображені й закріплені вже сформовані економічні відносини між людьми з приводу привласнення умов виробництва, самого процесу праці та його результатів [17, с. 14]. З цим висновком важко не погодитися.

Аналізуючи сутність власності з юридичної точки зору, слід зазначити той факт, що сам термін «право» має два змістовних навантаження – об’єктивне (як система норм) та суб’єктивне (як можливість певної поведінки суб’єкта). Дана подвійність права дозволяє представникам юридичної науки вивчати власність в об’єктивному та суб’єктивному сенсі.

Власність в об’єктивному сенсі є системою закріплених у законодавстві правових норм, що регулюють наявні відносини, які виникають у процесі привласнення матеріальних і нематеріальних благ. Відзначимо, що фундаментальною складовою власності в об’єктивному сенсі є не її незалежність від волі окремого суб’єкта, який реалізує право власності, а підпорядкування волі всіх суб’єктів державно-правовому життю, вираженому в чинному законодавстві.

Зміст власності в суб’єктивному сенсі набагато складніший, оскільки він як право виникає у конкретної особи в результаті її особистих дій з присвоєння індивідуально-визначених цінностей навколишнього світу, а, отже, носить більш персоніфікований характер і залежить, у першу чергу, від інтересів і характеристик кожного суб’єкта права власності. Отже, сутність даного поняття може бути розкрита за допомогою вивчення властивостей його змісту та якостей конкретного суб’єкта права власності. Отримані ж у результаті такого «моніторингу» відомості –

характеристики суб’єктивного права власності кожної особистості – повинні бути узагальнені і покладені в основу встановленого державою позитивного права [5, с. 31–32].

Виходячи з усього вищезазначеного ми вважаємо, що основною метою юридичної науки (в аспекті вивчення власності) повинна бути розробка теорій та їх методологічне наповнення щодо специфіки впливу права власності в об’єктивному сенсі на право власності в суб’єктивному сенсі, і навпаки – вплив суб’єктивного права власності на право власності в об’єктивному сенсі.

У цілому, аналіз історичних тенденцій свідчить про те, що власність – це основа всієї системи соціально-економічних та суспільних відносин. Зміни в економічних відносинах знаходять собі відповідну правову форму. Генеза відносин власності на засоби виробництва неминуче позначається на всій сукупності соціально-економічних відносин. Сутнісний рівень відносин власності далекий від прямого сприйняття власності, охоплює складну сукупність суспільних відносин [25, с. 98]. Навіть філософи античності, аналізуючи феномен власності, виходили з оточуючого їх світу та суспільних відносин, які сформувалися в середовищі їх існування. Не дивно, що Платон, спостерігаючи за руйнуванням державності Афін – його рідного міста – через жадібність аристократії, звеличував Спарту з її ставленням до власності. Власність є основою існування економічної системи, тому вона була і залишається об’єктом пильної уваги економістів.

Власність як економічна категорія пов’язана з конкретними об’єктами навколишньої дійсності – речами, грошима, результатами інтелектуаль-

ної діяльності тощо, і з фактичним відношенням людей до цих об'єктів. Власність як форма економічних відносин, виходячи з марксистських позицій – відносин «базисного» характеру – породжує відповідні юридичні норми та правові відносини, суть явища «надбудовного», вторинного характеру [23, с. 60–61]. Тому, будь-яка наукова робота юридичного напрямку, яка ставить перед собою мету дослідження категорії «власність» у будь-якому її прояві, тією чи іншою мірою стосуватиметься її економічної сторони і характеристик.

З точки зору сучасної економічної теорії, власність – це сукупність виробничих відносин, які обумовлені ставленням людей до засобів виробництва та виробленого продукту. Власник засобів виробництва суверенно розпоряджається ними, використовує їх для організації виробництва й отримання прибутку [27, с. 24]. Власність є ключовою категорією політичної економії, тому відносини власності уважно аналізувалися вченими-економістами. Особливу увагу власності як економічній категорії приділив П.Ж. Прудон, пояснивши її «волею власника» [16, с. 87]. Він уперше розглянув категорію «власність» у світлі необхідності детального її дослідження політекономією. Позиція П.Ж. Прудона зазнала критики з боку інших вчених, які досліджували відносини власності. Але даний науковий спір дозволив уточнити змістовний бік категорії «власність». Особливе місце у розгляді відносин власності займає позиція К. Маркса. Одне з перших визначень власності, запропонованих ним, визначало власність як відношення трудящого суб'єкта до умов свого виробництва або відтворення як до своїх власних. Тому залежно від

умов такого виробництва власність буде набувати різних форм. Метою самого виробництва є відтворення виробника в даних об'єктивних умовах його існування і разом з ними [14, с. 485]. Згодом К. Маркс конкретизував власність як привласнення індивідом предметів природи в рамках певної форми суспільства і за допомогою неї, виходячи з поділу всієї історії життєдіяльності людини на етапи, які характеризувалися певним станом та рівнем продуктивних сил і виробничих відносин. Слід відзначити величезний внесок К. Маркса у розуміння власності як економічної категорії. При цьому слід підкреслити, що і К. Маркс, як свого часу Платон, аналізували дану категорію, виходячи з існуючих суспільних відносин. Тому в трактуванні, запропонованому К. Марксом, відображено розуміння економічної сутності власності як такої, що має безпосереднє відношення до системи індустріального суспільства. Нині відносини з приводу матеріальних продуктів поступаються місцем відносинам з приводу продуктів інтелекту, а це вимагає від економістів нового осмислення категорії «власність».

Розгляду власності як ключової категорії економіки присвячені роботи багатьох економістів. На сьогоднішній день існує багато підходів до трактування категорії «власність», запропонованої економістами. Ось деякі з них:

- власність – окреме, відносно самостійне, особливе виробниче відношення (В.М. Афанасьєв, Ю.М. Осипова, О.Д. Смірнова, Й.Й. Чічінська та ін.);
- власність – уся система виробничих відносин (О.П. Дубнов, С.В. Мокічев, О.В. Пешехонов, М.В. Колганов, М.Д. Єлєцький та ін.);

- власність – відношення людини до речі, відображення реальної взаємодії власника та його майна, розпорядження ним, його користування (К. Менгер, Ф. Візер, Дж.Б. Кларк, К. Еклунд, П. Самуельсон, Й. Шумпетер та ін.).

Слід підкреслити, примат економічної природи власності як відносин між людьми, оскільки всі члени суспільства вступають у відносини з приводу речей. Основу розуміння власності становить положення про те, що вона уособлює історично визначені відносини між людьми з приводу відчуження та привласнення результатів виробництва. Відносини власності є головною сполучною, конструктивною ланкою системи соціально-економічних відносин. Вони виступають засобом вирішення протиріччя суспільного розподілу праці, роботи на себе за допомогою роботи на інших [3]. Власність на засоби виробництва надає якісної визначеності соціально-економічній системі, визначаючи її основні риси, взаємозв'язки та взаємодію елементів [28, с. 570–573]. Відносини власності притаманні людському суспільству від самого початку його існування. Це один із наріжних каменів людського буття. У міру розвитку цивілізації змінювалися способи закріплення даних відносин: від традицій і звичаїв – до норм права, встановлених державою. Власність розвивається як один із найважливіших інструментів виділення економіки із загальної та первісно неподільної за характером виконуваних функцій суспільної системи. Вона відігравала службову роль у становленні самостійної, все більш захищеної від свавілля влади, економіки. Економіка тим самим набувала дедалі більшої автономності,

при цьому відкривався шлях для інтенсифікації розвитку поділу праці, для радикальних удосконалень соціально-економічних відносин [12, с. 10]. Аналізуючи категорію власність з економічної точки зору можна виявити її базову основу: відношення різних власників між собою, а також власників та безпосередніх виробників благ. При відношенні «власник – власник» ми спостерігаємо економічний процес обміну благами. Водночас, відносини «власник – не-власник» носять позаекономічний характер, тому вони не є об'єктом дослідження економістів.

Власність також є категорією соціальною. Як відзначав Г.Г. Сілласте, виділяючи соціальні характеристики власності – вона має для особистості не лише матеріальну, а й соціальну цінність. Дана особливість визначає зв'язок особистості та суспільства. Власність в умовах конкуренції породжує соціальну нерівність людей, є головним елементом виробничих відносин, який обумовлює соціальний статус особистості, її відносини із соціальними групами, організаціями та соціальними інститутами, які беруть участь у процесі виробництва [18, с. 78–79].

Із соціальної точки зору, володіння речами виражає відносини між власником та іншими членами суспільства – невласниками даної конкретної речі, – які мають інституційну природу, засновану на уявленнях про те, що власність є найбільш повним втіленням особистості у речі, у зв'язку з чим винятковість характеризує сам зміст власності [19, с. 152]. Кожна людина як виняткове оригінальне явище – це особистість. І така особистість, зазвичай, виділяється серед інших особистостей не лише своїми особливостями зовнішності

та психічного світу, а й своєю «персональною» власністю. Навряд чи в усьому світі ми знайдемо двох осіб, які абсолютно однаково володіють «вираженою» власністю: речами, предметами, нерухомістю. У цьому сенсі власність індивіда найчастіше так само неповторна і специфічна, як і сама особистість [13, с. 13]. Дана обставина формує уявлення про вольовий зміст власності, оскільки саме воля особистості власника визначає зміст належної йому речі.

К.І. Скловський робить висновок, що соціальна природа власності полягає в поєднанні особистості та суспільства через інституційно закріплені відносини власності [19, с. 47]. Таким чином, власність дозволяє людині поєднати свою особистість із суспільством.

Існує думка, що власність як соціальна категорія характеризується тим, якою мірою працівник – безпосередній агент виробництва – може реалізувати в ньому (виробництві) свій творчий хист, проявити ініціативу. Своєрідним критерієм оцінки соціального є об'єктивна тенденція суспільного розвитку, яка полягає в тому, що зміна громадських форм виробництва сприяла не лише підвищенню рівня продуктивності праці, її результативності, а й свободі працівника, його зацікавленості у праці. Їх зміна означала, з одного боку, примноження національного багатства, а з іншого – перехід від поневолення до кріпосництва, від жорстких до більш м'яких форм особистої залежності та її повної ліквідації. Відповідно, до найбільших соціальних завоювань, які відбувалися у зв'язку зі зміною власності, слід відносити не лише адекватну оплату праці, а й можливість реалізувати та розвину-

ти у праці свої здібності, проявити самостійність [15]. На нашу думку, дана характеристика відноситься до власності як соціально-економічної, а не соціальної (в її класичному розумінні) категорії.

Також ми не згодні з тезою, що відносини власності як соціальні є суб'єктивно-довільними лише щодо економічної діяльності. При цьому суб'єктивно-довільний характер соціальних відносин найбільшою мірою проявляється у сфері розподілу та обміну, оскільки тут не відбувається матеріального процесу створення споживчих вартостей, а відбувається переміщення благ із рук в руки [26, с. 15]. Ми вважаємо вірною позицію І.Г. Афанасьєвої, О.Д. Карнишевої, Т.Д. Бурменко, Є.О. Іванової [4; 13], згідно якої соціальний аспект відносин власності формує в людини почуття власності, «господаря» по відношенню до об'єктів матеріального світу, як до своїх або чужих.

Всі існуючі наукові трактування власності дозволяють прийти до розуміння багатогранності даної категорії, її міждисциплінарності. В ході дослідження О.І. Смирнова зазначає, що зрозуміти, що таке власність, неможливо шляхом простого підсумовування багатомірного знання про неї, накопиченого філософією, соціологією, історією, юриспруденцією, економікою, теологією... необхідне міждисциплінарне дослідження руху знання про неї як перехід з однієї сфери гуманітарної науки – до іншої, знання, яке розвивається в результаті даного руху від простого, абстрактно-загального поняття власності – до складного, конкретно-загального [20, с. 7]. Розкриття потенціалу та специфіки даної категорії в усьому її різноманітті проявів та вимірювань

має не лише теоретичне, а й прикладне значення, дозволяє підвищити ефективність управління багатьма соціальними процесами в сучасному суспільстві.

Висновки і перспективи.

На основі розгляду відносин власності з різних позицій ми прийшли до наступних висновків.

По-перше, загальний розвиток нашого суспільства (в загальнолюдському масштабі) пов'язаний із власністю, всі зміни в соціально-економічному житті людини та суспільства безпосередньо залежать від змін у власності. Сучасний етап розвитку суспільства, заснований на капіталістичній системі, лише підтверджує дану тезу, оскільки його фундаментом є «три кити»², одним із яких є приватна власність.

По-друге, власність є єдністю філософських, правових та економічних аспектів. Будь-яке дослідження категорії «власність», в межах якої дисципліни воно б не здійснювалася, має враховувати даний факт, і лише в цьому випадку дослідження буде повним і науково обґрунтованим.

По-третє, з філософської точки зору власність, як ознака, оголошується природженою, даною від природи, притаманною будь-якій людині. Власність формулюється як приналежність відповідного об'єкта тій чи іншій особі.

По-четверте, з юридичної точки зору власність як категорія виражає права кого-небудь на будь-які майнові відносини, виражені тріадою правомочностей: володіння, користування і розпорядження.

По-п'яте, з економічної точки зору власність як категорія виражає відношення різних власників між собою, а також власників та безпосередніх виробників благ.

По-шосте, із соціальної точки зору власність як категорія виражає зв'язок особистості та суспільства, формує у людини почуття власності відносно об'єктів матеріального світу, незалежно від їх суб'єктної приналежності.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Том 1. Ред. В.Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1976. 560 с.
2. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Том 4. Перев. и ред. А.И. Доватура. Москва: Мысль, 1983. 830 с.
3. Атлас М.С., Грязнова А.Г., Чечелева Т.В. Основы функционирования экономической системы: учебное пособие. Москва: Высш. шк., 1991. 231 с.
4. Афанасьева И.Г. Взаимодействие личности и общества как социальная функция собственности. Общество. Среда. Развитие (Terra Humana). 2012. № 4. С. 74–78.
5. Байкин Т.А. Общетеоретические проблемы правового регулирования отношений собственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2007. 192 с.
6. Бердяев Н.А. Философия неравенства. Отв. ред. О.А. Платонов. Москва: Институт русской цивилизации, 2012. 624 с.
7. Гегель. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.
8. Гоббс Т. Левиафан или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Москва: Соцгиз, 1936. 503 с.
9. Гражданское право: учебник. В 3-х т. Т.1. Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Москва, 2005. 776 с.

² Приватна власність, юридична рівність і свобода підприємництва.

10. Дружинин Ю.В. Отношения собственности как объект политико-экономического исследования: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01. Кострома, 1999. 129 с.
11. Кант И. Метафизика нравов. Немецкая классическая философия. Т. 1. Право и свобода. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. 784 с.
12. Канюков С.К. Генезис права собственности в контексте российской правовой традиции: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2002. 398 с.
13. Карнышев А.Д., Бурменко Т.Д., Иванова Е.А. Человек и собственность: учебное пособие. Москва, 2006. 349 с.
14. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Т. 46. Ч. I. 972 с.
15. Пилипенко В.Е., Гансова Э.А., Казаков В.С. и др. Экономическая социология: уч. пособ. Под ред. В.Е. Пилипенко. Киев: МАУП, 2002. 296 с.
16. Прудон П.Ж. «Что такое собственность?» или «Исследование о принципе права и власти». Москва. 1996. 190 с.
17. Сергеев А.А. Муниципальная собственность в системе экономических отношений: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01. Кострома, 2000. 143 с.
18. Силласте Г.Г. Экономическая социология. Москва: Гардарики, 2005. 383 с.
19. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. Москва: Дело, 2000. 512 с.
20. Смирнова О.И. Собственность как всеобщий социально-экономический институт: Становление, противоречия, развитие: дис. ... канд. экон. наук. Москва: РГБ, 2002. 162 с.
21. Соловьев В.С. Оправдание добра. Отв. ред. О.А. Платонов. Москва: Институт русской цивилизации, Алгоритм, 2012. 656 с.
22. Сугар Дулам. Философские, экономические, аксиологические и юридические начала изучения собственности как социально-правовой ценности. Право и законодательство, 2012. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru>.
23. Сугар Дулам. Собственность как правовая ценность (теоретико-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2015. 211 с.
24. Франк С.Л. Духовные основы общества. Москва, 1992. 512 с.
25. Хубиев К.А. Собственность в системе производственных отношений. Москва: Изд-во МГУ, 1988. 168 с.
26. Шкредов В.П. Экономика и право. О принципах исследования производственных отношений в связи с юридической формой их выражения. Москва: Экономика, 1967. 189 с.
27. Экономика (ключевые вопросы): учебное пособие. Под ред. В.П. Очередыко. Санкт-Петербург, 2004. 633 с.
28. Экономическая Энциклопедия. Политическая экономия. Под ред. А.М. Румянцева. Москва: «Советская Энциклопедия», 1979. Т. 3. 624 с.
29. Якобсон Л.И. Экономика общественного сектора. Основы теории государственных финансов. Москва: Аспект Пресс, 1996. 133 с.

References

1. Aristotel (1976). Sochineniya v chetyreh tomah. Tom 1 [Works in four volumes. Volume 1]. Red. V.F. Asmus. Moskva: Myisl, 560.
2. Aristotel (1983). Sochineniya v chetyreh tomah. Tom 4 [Works in four volumes. Volume 4]. Perv. i red. A.I. Dovatura. Moskva: Myisl, 830.
3. Atlas, M.S., Gryaznova, A.G., Checheleva, T.V. (1991). Osnovy funktsionirovaniya ekonomicheskoy sistemy: uchebnoe posobie dlya ekon. spets. vuzov [Fundamentals of the functioning of the economic system: a textbook for econ. specialist. universities]. Moskva: Vyssh. shk., 231.
4. Afanaseva, I.G. (2012). Vzaimodeystvie lichnosti i obschestva kak sotsialnaya funktsiya sobstvennosti. Obschestvo. Sreda. Raz-

- vitie (Terra Humana) [The interaction of the individual and society as a social function of property. Society. Development (Terra Humana)], 4, 74–78.
5. Baykin, T.A. (2007). Obscheteoreticheskie problemyi pravovogo regulirovaniya otnosheniy sobstvennosti [General theoretical problems of legal regulation of property relations]: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01. Saratov, 192.
 6. Berdyaev, N.A. Filosofiya neravenstva [Philosophy of Inequality]. Otv. red. O.A., Platonov. Moskva: Institut russkoy tsivilizatsii, 624.
 7. Gegel (1990). Filosofiya prava [Legal philosophy]. Moskva: Myisl, 524.
 8. Gobbs, T. (1936). Leviatan ili Materiya, forma i vlast gosudarstva tserkovnogo i grazhdanskogo [Leviathan or Matter, form and power of the state of the church and civil law]. Moskva: Sotsegiz, 503.
 9. Grazhdanskoe pravo [Civil law] (2005): uchebnik. V 3-h t. T. 1 Pod red. A.P., Sergeeva, Yu.K., Tolstogo. Moskva, 776.
 10. Druzhinin, Yu.V. (1999). Otnosheniya sobstvennosti kak ob'ekt politiko-ekonomicheskogo issledovaniya [Property relations as an object of political and economic research]: dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.01. Kostroma, 129.
 11. Kant, I. (2000). Metafizika нравов. Nemetskaya klassicheskaya filosofiya [Metaphysics of manners. German classical philosophy]. T. 1. Pravo i svoboda. Moskva: EKSMO-Press, 784.
 12. Kanyukov, S.K. (2002). Genezis prava sobstvennosti v kontekste rossiyskoy pravovoy traditsii [Genesis of property rights in the context of the Russian legal tradition]: dis. ... d-ra. yurid. nauk: 12.00.01. Sankt-Peterburg, 398.
 13. Karnyishev, A.D., Burmenko, T.D., Ivanova, E.A. (2006). Chelovek i sobstvennost [Human and the property]: uchebnoe posobie. Moskva, 349.
 14. Marks, K., Engels, F. Sochineniya [Works]. 2-e izd. T. 46. Ch. I. 972.
 15. Pilipenko, V.E., Gansova E.A., Kazakov V.S. (2002). Ekonomicheskaya sotsiologiya [Economic sociology]: uch. posob. Pod red. V.E., Pilipenko. Kiev: MAUP, 296.
 16. Prudon, P.Zh. (1996). «Chto takoe sobstvennost?» ili «Issledovanie o printsipe prava i vlasti» [What is property? Or Study on the principle of law and power]. Moskva, 190.
 17. Sergeev, A.A. (2000). Munitsipalnaya sobstvennost v sisteme ekonomicheskikh otnosheniy [Municipal property in the system of economic relations]: dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.01. Kostroma, 143.
 18. Sillaste, G.G. (2005). Ekonomicheskaya sotsiologiya [Economic sociology]. Moskva: Gardariki, 383.
 19. Sklovskiy, K.I. (2000). Sobstvennost v grazhdanskom prave [Property in civil law]. Moskva: Delo, 512.
 20. Smirnova, O.I. (2002). Sobstvennost kak vseobshchiy sotsialno-ekonomicheskii institut: Stanovlenie, protivorechiya, razvitiye [Ownership as a universal socio-economic institute: Formation, contradictions, development]: dis. ... kand. ekon. nauk. Moskva: RGB, 162.
 21. Solovev, V.S. (2012). Opravdanie dobra [Justification of wellnes]. Otv. red. O.A., Platonov. Moskva: Institut russkoy tsivilizatsii, Algoritm, 656.
 22. Sugar Dulam (2012). Filosofskie, ekonomicheskie, aksiologicheskie i yuridicheskie nachala izucheniya sobstvennosti kak sotsialno-pravovoy tsennosti [Philosophical, economic, axiological and legal principles of the study of property as a social and legal value]. Pravo i zakonodatelstvo, 4. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofskie-ekonomicheskie-aksiologicheskie-i-yuridicheskie-nachala-izucheniya-sobstvennosti-kak-sotsialno-pravovoy-tsennosti>.
 23. Sugar Dulam (2015). Sobstvennost kak pravovaya tsennost (teoretiko-pravovoe issledovanie) [Property as a legal value (theoretical and legal research)]: dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01. Moskva, 211.

24. Frank, S.L. (1992). Duhovnyie osnovyi obshchestva [Spiritual foundations of society]. Moskva, 512.
25. Hubiev, K.A. (1988). Sobstvennost v sisteme proizvodstvennyih otnosheniy [Ownership in a production relationship system]. Moskva: Izd-vo MGU, 168.
26. Shkredov, V.P. (1967). Ekonomika i pravo. O printsipah issledovaniya proizvodstvennyih otnosheniy v svyazi s yuridicheskoy formoy ih vyrazheniya. [Economy and law. On the principles of the study of industrial relations in connection with the legal form of their expression]. Moskva: Ekonomika, 189.
27. Ekonomika (klyuchevyye voprosy) [Economics (key questions)] (2004): uchebnoe posobie. Pod red. V.P., Ocheredko. SPb., 633.
28. Ekonomicheskaya Entsiklopediya. Politicheskaya ekonomiya [Economic Encyclopedia. Political Economy] (1979). Pod red. A.M., Rumyantseva. Moskva: «Sovetskaya Entsiklopediya», 3, 624.
29. Yakobson, L.I. (1996). Ekonomika obshchestvennogo sektora. Osnovy teorii gosudarstvennyih finansov [Economy in the civil sector. Fundamentals of Public Finance Theory]. Moskva: Aspekt Press, 133.

Ya. S. Hromovy (2019). Ownership as an interdisciplinary category. Law. Human. Environment, 10(2): 13–25, <https://doi.org/10.31548/law2019.02.002>.

Summary. The urgency of the article is conditioned by the fact that the relation to the property is not static, the person, based on the sequence of evolutionary processes, tries to redefine a category such as «property» in a new way. That is why the category «property» in all its diversity is currently relevant. At the same time, it will be productive to consider ownership not only as a legal category with the use of a historical approach, but also its research from other perspectives, since it is the property, first and foremost, studied by philosophers and economists. The purpose of the paper is to confirm the «status» of property as an interdisciplinary category by expanding the field of study. In the process of research used scientific works of economists, lawyers, philosophers. The main methods used in the preparation of the article are the method of analysis and synthesis, the method of comparative analysis.

As a result of the study, the following conclusions were drawn: firstly, the general development of our society (on a human scale) is associated with property, all changes in the socio-economic life of a person and society are directly dependent on changes in property. The modern stage of development of a society based on the capitalist system only confirms this thesis, since its foundation is «three whales», one of which is private property; and secondly, property is the unity of philosophical, legal and economic aspects. Any study of the category of «property», within which discipline it would not be implemented, should take into account this fact, and only in this case, the study will be complete and scientifically substantiated; Thirdly, from a philosophical point of view, property, as a sign, is declared innate, given by nature, inherent in any person. Ownership is formulated as belonging to the relevant object to one or another person; fourthly, from a legal point of view property as a category expresses the rights of anyone to any property relations, expressed by the triad of powers: possession, use and disposal; fifth, from an economic point of view property as a category expresses the relation of different owners among themselves, as well as owners and direct producers of goods; sixthly, from a social point of view property as a category expresses the connection between personality and society, forms a person's sense of property in relation to objects of the material world, regardless of their subject identity.

Keywords: ownership, property relations, philosophical category of ownership, legal category of ownership, economic category of ownership, social category of property